

Oponentský posudek na disertační práci Mgr. Věty Šťastné
„Vliv Boloňského procesu na české vysoké školství se zřetelem k vývoji Univerzity Karlovy“

Věra Šťastná se své disertační práci zabývá Boloňským procesem, jeho vlivem na evropské a české vysoké školství a s využitím víceřípadové studie analyzuje dopady Boloňského procesu na jednotlivých fakultách Univerzity Karlovy.

Práce je členěna do několika tematických celků (kapitol).

Úvodní část stručně Boloňský proces představuje, shrnuje důvody k tomu, aby byl hlavním tématem této práce, a stručně uvádí čtenáře do obsahu jednotlivých kapitol.

Druhá kapitola je věnovaná metodologii. Je rozdělena na část popisující cíle práce a výzkumné problémy a na část vymezující základní pojmy a koncepty. V první části se trochu nesystematicky pracuje s cíli práce a výzkumnými problémy.

Poměrně podrobně a srozumitelně jsou popsány analyzované dokumenty a zdůvodněn jejich výběr, naopak příliš stručně je pojednána využitá metoda (zcela bez odkazů na literaturu), pro sledování vývoje a dopadů Boloňského procesu jak na evropské úrovni, tak v ČR, by mělo jít o *kvalitativní* obsahovou analýzu, což není uvedeno. Specificky jsou využity rozhovory s významnými osobnostmi, které nebyly součástí výzkumu pro disertační práci, ale jsou velmi zajímavé, jejich uvedení by patrně patřilo spíše od subkapitoly 2.1.2.

V části 2.1.2. týkající se empirické víceřípadové studie jsou uvedeny jak hypotézy, tak výzkumné otázky a výzkumné metody, i když velmi stručně a jen s minimem odkazů na literaturu.

Z pohledu návaznosti na další text disertační práce není úplně jasně vysvětlena souvislost výzkumných otázek a formulace otázek pro dotazníkové šetření, jehož výsledky byly důležitým podkladem pro zodpovězení výzkumných otázek. Projekt KREDO je uveden pouze názvem, bez vysvětlení, o jaký projekt šlo a jaké byly jeho cíle, případně další podrobnosti.

Problém dotazníkového šetření vidím zejména v tom, že byly získány názory akademických funkcionářů (dotazníky byly zaslány vedení fakult), ale pohled na různé otázky týkající se strukturovaného studia je tím zkreslený, protože nebyli přímo osloveni ani řadoví akademičtí pracovníci, ani studenti, případně externí pracovníci (například z vědecké rady, ze správní rady). Jejich názory se tak mohly zjistit pouze zprostředkovaně, ale možnosti (například vedení fakult mohlo do zpracování dotazníku tyto akademiky zapojit, případně mohly být využity názory studentů získávané prostřednictvím studentských anket), ani jejich potenciální využití není nikde pojednáno.

Část věnovaná vymezení základních pojmů a konceptů (2.2) je zpracována pečlivě a srozumitelně; v části 2.2.2. bych jen upozornila na potřebu citovat Lisabonskou úmluvu jako dokument, jehož využití Boloňský proces zdůrazňuje, ale který vznikl mimo proces a práce na něm byla zahájena řadu let před otevřením procesu.

Nesystémově působí to, že první tři podkapitoly jsou zpracovány z pohledu mezinárodní úrovně, zatímco poslední dvě se týkají pouze UK, aniž by byl uveden alespoň odkaz na mezinárodní literaturu.

Další kapitola (3) je soustředěná na Boloňský proces. Je zpracována velmi podrobně, pečlivě a srozumitelně. V českém vysokoškolském prostředí žádná takto obsáhlá studie o Boloňském procesu neexistuje a vzhledem k jeho významu je přínos disertace v této oblasti zcela ojedinělý a je potřeba ho vysoce ohodnotit. Rozčlenění vývoje evropských systémů vysokého školství do čtyř etap nabízí řadu podnětů k diskusi, která by mohla vést k lepšímu pochopení Boloňského procesu a jeho přínosu pro české vysoké školství. Doporučuji proto podle možností tuto kapitolu doplnit o nejnovější vývoj a jeho důsledky a zvážit možnost ji samostatně publikovat.

V přehledu hlavních akčních linií Boloňského procesu bych doporučila vysvětlit vznik a úlohu Lisabonské úmluvy, jak již bylo uvedeno výše.

Následující kapitola (4) podrobně probírá vliv Boloňského procesu na vývoj českého vysokého školství. Členění kapitoly vhodně přispívá k její informační hodnotě a srozumitelnosti, zároveň je velmi zajímavým námětem pro diskusi. V jednotlivých částech kapitoly, které odpovídají třem obdobím implementace principů Boloňského procesu od jeho začátku až do současné doby, jsou nejprve pojednány determinanty změn a vlastní změny pak probrány v členění podle hlavních pilířů procesu – strukturované studium, systém zajišťování kvality a uznávání studia. Přestože se

implementaci Boloňského procesu v českém vysokém školství jako celku a jeho důsledkům věnovalo zatím jen velmi málo pozornosti, resp. výzkumné práce, autorka v disertaci prokazuje velmi dobrou orientaci v celé problematice a schopnost provázat základní principy procesu s vývojem českého vysokého školství v jednotlivých časových etapách.

K jednoduššímu čtení této kapitoly mohlo být vhodné připojit v jednotlivých částech odkazy na kapitolu 3.4, která shrnuje analytickou část o Boloňském procesu a jeho tři hlavní prioritní oblasti popisuje.

Rovněž v této tématice by bylo vhodné pokračovat, doplnit ji o současné období, dopady Boloňského procesu v ČR analyzovat z mezinárodní literatury a studii publikovat.

K jednotlivým částem kapitoly uvádím drobné kritické poznámky, případně náměty pro diskusi:

VOŠ se nikdy nestaly součástí terciárního sektoru vzdělávání, jak by se dalo soudit z formulace uvedené na str. 96.

U třístupňové architektury studijních programů by byla vhodná poznámka, že povinnost strukturovat studium v novele zákona vznikl poslaneckou iniciativou, což je odlišné od toho, že ministerstvo očekávalo restrukturalizaci bez přímého tlaku (poslední dva odstavce na str. 107).

V souvislosti s diverzifikací terciárního systému vzdělávání se zmiňuje nepodařený pokus vytvořit sektor odborného vysokého školství a posléze možnost zakládat soukromé vysoké školy, ale není popsán podstatný vývoj/rozvoj tehdy státních vysokých škol, jejich vznik v regionech, často ze samostatných pedagogických fakult. V tabulce 4.4 je naopak vznik nových vysokých škol uveden, ale bez komentáře, a ve shrnutí se tyto nové vysoké školy rovněž uvádějí.

V části 4.3.1 je v některých místech text vysvětlující konstrukci a roli výkonových indikátorů (v souvislosti s financováním) pro neznalého čtenáře špatně srozumitelný.

Tabulka

Přistoupení k Sorbonnské deklaraci by bylo potřeba upravit odkazem na to, co to znamenalo (totéž v textu na str. 124).

Nadpisy v tabulce jsou trochu matoucí, bylo by potřeba přidat, že se jedná o naplňování priorit.

Termín „kafemlejnec“ se nikde v textu nevyskytuje, v tabulce je tudíž špatně pochopitelný.

Značný náskok v uznávání ČR měla v zákoně, který velmi „opatrně“ Lisabonskou úmluvu akceptoval, ve vlastním uznávání však rozhodně žádný náskok nebyl, spíše opačně, stále se prosazovala ekvivalence studia (někdy až dodnes), nikoliv jeho uznávání – str. 125, 4. odstavec.

Diskuse je hodně stručná a zabývá se především strukturovaným studiem, což je určitě jedna z nejzávažnějších změn, která byla, resp. je v rámci Boloňského procesu implementována. Ministerstvo asi skutečně pokládá restrukturalizaci za ukončenou, ale nějaké konkrétní příklady, co v ČR funguje v této oblasti dobře a co ne, by do diskuse patřily. Další diskuse se týká ECTS, nezabývá se uznáváním studia, jak by se dalo očekávat. V části o kvalitě mohla být pozornost věnována požadavkům na vnitřní systémy zajišťování kvality, případně zaměření vnějšího zajišťování kvality, které se týká pouze plnění standardů, hodnocení za účelem zdokonalování zatím chybí.

Kapitola 5

Část 5.1 Průběh strukturace studia na UK a jeho vybrané dopady

Tato kapitola je z pohledu výzkumné práce i možného využití výsledků velmi důležitou součástí disertace. Její jednotlivé části se podrobně postupně zabývají výzkumnými otázkami.

V části 5.1.1 *Strukturované studium na UK - podle skupin fakult, které postupovaly obdobně*, oceňuji velmi zajímavé pojetí UK jako **malé laboratoře** vývoje strukturovaného studia, protože obsahuje skoro všechno, co se najde na ostatních vysokých školách v ČR. Tato část odpovídá prvním dvěma výzkumným otázkám.

Přehledné a dobře zpracované je rozdělení fakult do skupin podle toho, jak se strukturované studium implementovalo, včetně zařazení právnické fakulty, která do procesu nijak nevstoupila.

Dílčí shrnutí uvádí problémy, se kterými se fakulty potýkaly, které někde přetrvávají a fakulty zvažují návrat k původnímu dlouhému magisterskému studiu, zejména v oblasti vzdělávání učitelů. Tato myšlenka je v některých případech podporována studenty, jinde studenti dělené studium preferují; jak se názory studentů zjišťovaly není však vysvětleno. Problémem je stále vnímání bakalářského vzdělání ve společnosti a zejména zaměstnavatelů, nárůst administrativních povinností spojených

s nárůstem počtu státních zkoušek a počtu závěrečných prací, kde se ale zároveň vede diskuse o tom, zda a jak přispívají ke kvalitě absolventů. Zdůrazněny jsou i výhody strukturovaného studia, které ze šetření vyplynuly – možnost pokračovat v navazujícím studiu v zahraničí a rovněž přilákat zahraniční studenty na UK, dosáhnout po třech letech vysokoškolské vzdělání, získat zkušenosti ze zpracování závěrečných prací apod. Poměrně podrobně je pojednána potenciální implementace národního rámce kvalifikací, kde není zatím jasno především na národní úrovni, ale nedůvěra k tomuto nástroji je i mezi akademickými pracovníky.

Další části této kapitoly se postupně zabývají vertikální prostupností studia na UK, předčasnými odchody ze studia a délkou studia na UK a hledají tedy odpověď na ostatní výzkumné otázky.

Diskuse o vertikální prostupnosti studia na UK a o příchodech studentů (včetně doktorandů) z jiných vysokých škol/fakult na UK využívá především statistických údajů a ukazuje nadprůměrný podíl těchto studentů ve srovnání s jinými českými vysokými školami. Vnitřní mobilitu studentů mezi fakultami UK ovlivňuje řada faktorů – interdisciplinarita studia, přijímací řízení, nabídka podobných programů více fakultami, apod., diskuse je zaměřena i na podporu studentů přicházejících z jiného prostředí a zabývá se možností jejího rozšíření.

Důvody a příčiny předčasných odchodů ze studia byly označeny za spletitou síť, v níž existuje celá řada otázek, a v diskusi jsou uvedeny faktory, které je ovlivňují. Míra předčasných odchodů ze studia je vysoká a UK řeší projekt, jehož cílem je důkladně situaci zmapovat, propojit se šetřením mezi absolventy a následně hledat možnosti, jak situaci zlepšit, aniž by byla ohrožena kvalita studia.

Rovněž délka studia, která je často důvodem k odchodu ze studia, je probírána velmi podrobně pro jednotlivé stupně studia a jednotlivé fakulty (obory studia) a využívá především statistická data. Shrnutí a diskuse se zabývají především trendy v délce studia, za klíčový problém jsou označeny poplatky za prodloužené studium, které z řady důvodů mají zatím na délku studia jen malý vliv, což potvrzuje i publikace autora mimo UK.

Celá tato část kapitoly 5 je zpracována velmi pečlivě, je velmi podrobná, využívá různých zdrojů, včetně informačního systému UK. Shrnutí v části věnované vlastní implementaci strukturovaného studia ukazuje, že tato práce probíhala na UK poměrně dlouhou dobu, že se nejednalo o překotný proces, ale že se s ním fakulty vyrovnávaly rozdílným způsobem. Vhodně se tak potvrdila oprávněnost vnímat universitu jako laboratoř implementace strukturovaného studia, které je jedním ze základních pilířů Boloňského procesu.

V úvodu jsem postrádala odkaz na kapitolu 2, případně zopakování, na základě čeho byly koncipovány výzkumné otázky a hlavně jejich souvislost/nesouvislost s dotazníkem použitým v roce 2014 v projektu KREDO pro UK. Vhodné mohlo být podrobnější vysvětlení (než v kapitole 2) souvislosti Bílé knihy s Boloňským procesem a hlavně, jak už bylo zmíněno, doplnění informací o projektu KREDO, viz rovněž kapitola 2 a část 5.2. Částečná informace o projektu je v úvodu k dotazníku, který je však pouze v příloze, ale i tak chybí například informace, kdo koncipoval otázky, kdo je pro účely UK (nikoliv disertace) zpracovával, zda se na dotazníku na fakultách podílelo více pracovníků než jenom vedení fakult apod. Rovněž popis, jak se analytická práce s dokumenty a výsledky dotazníkového šetření doplňovaly, by byl vhodným doplněním.

Shrnutí a diskuse se týkají vždy jednotlivých výzkumných otázek, resp. jejich skupin, celkové shrnutí zde chybí. Je zcela zřejmé, že ho nelze bez problémů formulovat za celou univerzitu, protože přístup jednotlivých fakult je ke všem tématikám výzkumných otázek velmi různorodý. Přesto mohlo být vhodné závěry výzkumu na tomto místě alespoň stručně shrnout, nikoliv je ponechat až na celkovou diskusi v kapitole 6.

Část 5.2 Profily jednotlivých fakult UK

V této části je plně využit dotazník z projektu KREDO a data z IS UK, délka studia byla zpracována z dat uváděných ve výročních zprávách. Profily fakult byly sestaveny podle struktury dotazníku. V úvodu kapitoly je velmi stručně vysvětleno, že dotazník byl zaslán vedení všech fakult a zpracován byl s podporou věcně příslušných odborů děkanátu. Jak bylo uvedeno již výše, konkrétní účast na jeho zpracování nebyla nijak popsána, některé fakulty v odpovědích uvedly, že daný názor zastává vedení fakulty, ale že nebyl v širším plénu diskutován. Odpovědi byly zpracovány s různou mírou podrobnosti. Je pravděpodobné, že se na výsledcích dotazníkového šetření v širší míře nepodíleli ani

řadoví akademičtí případně jiní pracovníci, ani studenti (viz rovněž kapitola 2), i když výjimky byly patrně možné.

Zpracování profilů fakult je velmi podrobné a informačně hodnotné. Je možné činit i různá kvalifikovaná porovnání apod., takže je široce využitelné. Na druhé straně se v poměrně velké části opakuje o fakultách to, co bylo již popsáno v části 5.1, samozřejmě v jiném pořadí fakult a v jiné struktuře. Nabízí se proto otázka, zda mohla být nalezena schůdnější/jednodušší cesta ke zpracování celé kapitoly a jednodušší pro využití. Vzhledem k velkému počtu fakult UK a jejich výrazné diverzitě je zcela jistě jejich podrobný popis velmi zajímavý a využitelný a otázka výsledného zpracování by proto mohla být otevřená do budoucna pro další úvahy.

Kapitola 6

Kapitola shrnuje a diskutuje výsledky práce strukturovaně podle původního záměru, kterým bylo sledovat vývoj a dopady Boloňského procesu na vysoké školství v Evropě, v ČR a především jeho dopad na Univerzitu Karlovu.

Diskuse o evropském vysokém školství je poměrně stručná, odvolává se především na studie TRENDS, které vývoj Boloňského procesu po celou dobu jeho trvání podrobně sledují, i na některé další autory a na studii zpracovanou sekretariátem procesu zabývající se představou jeho dalšího vývoje po roce 2010. Dotýká se všech tří hlavních pilířů, tj. strukturovaného studia, zajišťování kvality a uznávání studia ve spojení s volným pohybem vysokoškoláků po Evropě.

Dopad Boloňského procesu na české vysoké školství autorka vhodně diskutuje ve spojení s vývojem legislativy v oblasti vysokého školství, masifikací vysokého školství a dalšími velmi rychle probíhajícími změnami i s aktivitami souvisejícím jak s programy Evropské komise, tak se vstupem ČR do EU. Uznávání studia se tato část prakticky nevěnuje, zajišťování kvality diskutuje pouze v souvislosti se zákonnými opatřeními, formuluje různé otázky a závěry, z nichž některé mohou být diskutabilní, a zcela jistě by jim měl být věnován další výzkum.

Nijak se nevěnuje hypotézám z Bílé knihy, které byly využity jako podklad pro zformulování výzkumných otázek týkajících se UK, ale jejich (ne)potvrzení souvisí s celým českým vysokým školstvím.

Závěry a diskuse týkající se vlivu Boloňského procesu na UK jsou strukturovány podle výzkumných otázek. Potvrzují velkou diverzitu v implementaci strukturovaného studia mezi jednotlivými fakultami UK, stručně vysvětlují její výhody, problémy a nevýhody, v řadě případů ve vztahu k ostatním českým vysokým školám. Ukazuje se zde i řada podnětů a otázek, které by měly být základem dalších výzkumů.

Diskuse o UK se týká jen strukturovaného studia, jak je ostatně jasné z formulace výzkumných otázek, a nedotýká se prakticky vůbec dalších dvou hlavních pilířů – zajišťování kvality a uznávání studia. Je samozřejmě, že jedna disertační práce nemůže být natolik rozsáhlá, aby se mohla všem těmto tématům věnovat. Protože však jsou jak v úvodu i v různých částech textu zmiňovány a dopady Boloňského procesu v Evropě i v ČR se jimi alespoň stručně zabývají, mělo by být jasně uvedeno, že empirický výzkum na UK z výše uvedených důvodů tato témata do výzkumu nezahrnul.

Zhodnocení práce.

Téma vlivu Boloňského procesu na vývoj vysokého školství zahrnující mezinárodní, národní i institucionální úroveň je obecnou a velmi důležitou prioritou nejen v účastnických zemích tohoto procesu, ale zabývá se jím i řada dalších zemí celého světa. Jde tedy o téma významné, zajímavé a aktuální.

Autorka vymezila cíle práce, popsala používané výzkumné metody, uvedla hypotézy, odvozené z Bílé knihy, zformulovala výzkumné otázky a popsala základní pojmy a koncepty.

Velmi podrobně se věnovala analýze vlivu Boloňského procesu na vývoj vysokého školství v Evropě. Tato část práce představuje studii, která zatím v tomto pojetí a rozsahu u nás neexistuje, a je proto významným přínosem této disertační práce k pochopení implementace priorit Boloňského procesu v českém vysokém školství. Jak bylo uvedeno již v příslušné kapitole, bylo by vhodné ji po doplnění aktuálního vývoje publikovat a v maximální možné míře tak umožnit její využití.

Zajímavě pojatá je rovněž část týkající se České republiky, která je zaměřena především na strukturované studium. Prokazuje autorčiny podrobné znalosti, dobrou orientaci v dokumentech,

odborných textech a další literatuře a schopnost s nadhledem hodnotit situaci v mezinárodním vývoji a jeho vlivu na české vysoké školství. V této oblasti nebyl zatím uskutečněn žádný dostatečně rozsáhlý výzkum, který by na základě dosažených výsledků zhodnotil, co Boloňský proces českému vysokému školství do současné doby přinesl a jaké byly či nadále přetrvávají problémy. Doporučením proto je hledat možnosti, jak ve výzkumu pokračovat a jeho výsledky zveřejnit.

Rozsáhlé a podrobné znalosti o Univerzitě Karlově prokazuje autorka v kapitole zaměřené na vícepřípadovou studii, kterou charakterizuje jako malou laboratoř vývoje strukturovaného studia v České republice. V souvislosti s hledáním odpovědi na výzkumné otázky třídí fakulty do několika skupin podle toho, jakým způsobem strukturované studium implementovaly, doplňuje dalšími souvisejícími poznatky a problémy a také profily jednotlivých fakult, jejichž struktura zhruba odpovídá výzkumným otázkám. Vzhledem k počtu fakult UK a různorodosti oborů na nich pěstovaných, jejich různé tradici, akademické kultuře i různé připravenosti a ochotě věnovat se problémům harmonizace vysokého školství v Evropě a v souladu s reálnými možnostmi implementovat jeho cíle, lze tuto část disertace skutečně za malou laboratoř považovat a její výsledky na českých vysokých školách využívat.

Vedle velké a kvalitní práce, kterou doktorandka v disertační práci prokazuje, je potřeba upozornit i na některé její slabší stránky. Příliš stručná v popisu výzkumných metod je relevantní kapitola, která rovněž není dostatečně podpořená informací o použité literatuře. S tím souvisejí i nedostatky ve vysvětlení konstrukce výzkumných otázek, kde je jen velmi stručně zmíněna jejich souvislost s Bílou knihou 2001 a hypotézami, které byly na základě tohoto dokumentu stanoveny. Zcela jasné a srozumitelné nejsou ani části práce zabývající se souvislostí výzkumných otázek s otázkami využitými pro kvalitativní výzkum, které byly položeny vedení fakult. Dostatečně není zodpovězeno, kdo reálně dotazníky vyplňoval, ani jak dotazník v rámci projektu KREDO vznikl, projekt KREDO není kromě názvu popsán vůbec. Postrádala jsem v práci rovněž diskusi k tomu, že se šetření zabývalo pouze názory akademických funkcionářů, zatímco názory řadových akademických pracovníků, neakademických pracovníků a studentů nebyly přímo zjišťovány (mohly být součástí širších názorů vyjádřených v odpovědích na otázky, ale v práci to uvedeno není).

Závěry a diskuse k jednotlivým kapitolám jsou z pohledu získaných výsledků analýz, dotazníkového šetření nebo využití statistických dat poměrně stručné, v části zaměřené na implementaci strukturovaného studia na fakultách UK (5.1) jsou uváděny pouze k jednotlivým otázkám. Je zcela jasné, že zformulovat zde celkový závěr je z pohledu velké různorodosti nalezených výsledků či problémů velmi obtížné, neměl by však zcela chybět, resp. by mělo být lépe zdůvodněno, proč se o to autorka nepokusila.

Výše uvedená kritická část rozhodně nesnižuje hodnotu celkové práce doktorandky a velmi širokou využitelnost celé disertační práce. Disertace přinesla řadu nových poznatků jak z mezinárodního vývoje, tak z oblasti rozvoje českého vysokého školství s konkrétními výsledky, které se týkají UK. Bude přínosnou studií pro výzkumné pracovníky, otevřela několik témat pro další výzkum a ocenit je potřeba především aplikační hodnotu řady jejích výsledků.

Otázky k diskusi

Jak to bylo s „přistoupením“ k Sorbonnské deklaraci (signatářská země asi není zcela správný termín)?

Podíleli se (mohli se podílet) na výsledcích dotazníkového šetření řadoví akademičtí pracovníci (případně garanti studijních programů, členové senátu, vědecké rady), jak byly zjišťovány názory studentů na případný návrat k dlouhým magisterským programům?

Jak si představuje/plánuje doktorandka pokračování ve výzkumu?

**Disertace splňuje podmínky kladené na disertační řízení.
Doporučuji disertační práci k obhajobě a udělení titulu Ph.D.**

Praha, 5.6.2018

Helena Šebková